

Clementina Arderiu i Carles Riba. A Cadaqués, l'estiu de 1953.

Fílies i fòbies

«Ahir vespre En Riba (*el poeta Carles Riba, amb qui va conviure al mític molí de Bierville i a l'Isle-Adam, junt amb Josep M. Capdevila, el pintor Ignasi Mallo, Manuel Pijoan, Pau Romeva, Joaquim Sunyer, Joan Rebull i les famílies respectives*), engegat: "Ningú no m'ha de perdonar res. I juro que si ha d'ésser amb perdó, jo no tornaré mai més allà baix! Si no puc restar a França, aniré a Mèxic o a la Xina! I ja poden prendre nota els qui hagin de fer la meua biografia..." Ja està fet, encara que no penso fer de biògraf.» (15-XII-1939)

«En entrar a la cuina a cercar el meu esmorzar, hi he trobat la Clementina (*la poetessa Clementina Arderiu, esposa de C. Riba*) i En Rebull (*l'escultor Joan Rebull*). I la Clementina m'ha dit "Estàvem dient pestes de Vs." "De mi?", he preguntat. "De Vs.", ha insistit. "Ah, molt bé", he fet jo. La Clementina ha començat a explicar-se, mentre en Rebull s'escapolia (...) No, em fa l'efecte que l'odi (perquè temo que es pot parlar d'odi) el reserva tot per a Yvonne (*l'esposa de F. Soldevila, Yvonne Lepage*).» (16-XII-1939)

«S'està espessegint l'ambient contra els Riba. Tothom n'està fins al capdamunt. Els únics que ho dissimulen amb els altres són els Romeva, a causa del festeig

de la Mercè amb el Jordi Riba, a part d'altres motius.» (18-XII-1939)

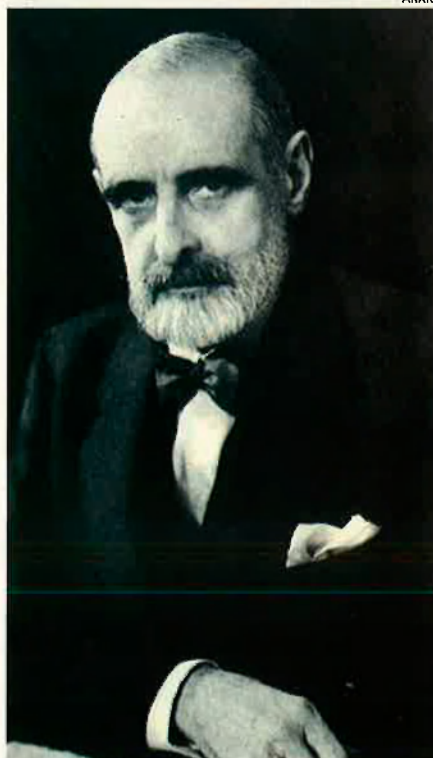
«Ha estat solament uns quants dies. Però la meua amistat amb En Riba és ben finida. Ara comprenc la mena d'allunyament que, fins en la guerra, en sentia sempre, àdhuc en moments que la cordialitat semblava voler sorgir (...) En aquella conversa —en aquella topada— es va descriure com un home format de diversos estrats. Doncs, bé, n'hi deu haver algun de molt tèrbol i molt verinós. Tant, que el crec capaç, si es posa en pugna amb algú, de recórrer a la insídia i a la calúmnia.» (25-II-1940)

«En Sagarra (*l'escriptor Josep M. de Sagarra*) és aquí (*Banyuls*) des de fa uns quants dies. "Si el veieu, digueu-li que vingui a veure'm i que no sigui vaina" —he dit al doctor. (...) Al cap d'un moment d'haver sortit el doctor, ja arribava adelerat. "Hola Ferranet!" "Sabia que eres aquí: el que no sabia és que estiguessis malalt." Ens hem abraçat. Hem començat a parlar. M'ha explicat moltes coses. És optimista respecte a la guerra. No creu que Itàlia hi entri, i creu que, si hi entra, se la carregará.» (19-IV-1940)

«Cas Riba-Cambó. Es veu que en Riba es va fer moltes il·lusions respecte a en Cambó. En tornar a Barcelona, després de la seva eixida del juliol 1938, en Riba estava tranquil respecte a l'avenir: estava convençut que si les coses anaven malament en Cambó el protegiria. "I a tu tam-

poc no et deixaria", va dir-me. Il·lusions! En Sagarra m'ha explicat que per a en Cambó en Riba ja estava llest. Li van reportar que, quan fou nomenat comissari de la Generalitat a la Fundació Bernat Metge, en Riba va dir a l'administrador que allí en Cambó ja no era ningú. En Sagarra va dir a en Cambó que no s'ho creia. "Pot estar-ne absolutament segur" —va dir en Cambó. I va afegir concentradament: "En Riba és una de les decepcions més grans de la meua vida."» (15-VI-1940)

«Cas Riba-Sagarra. Estudiaven plegats. Amistat estreta. No podien viure l'un sense l'altre. A partir del casament d'en Riba, l'amistat va començar a declinar. I avui, sota formes externes mutuais d'amistat, no hi ha sinó una veritable animadversió. No cal sinó sentir-los parlar l'un de l'altre. Molt més terrible en Riba. També en Sagarra, com en Millàs (*l'escriptor Josep M. Millàs Raurell*), atribueix a la Clementina bona part de l'enrunament de llur amistat. "Tu la coneixes?" —li he dit. "La Clementina és un monstre", han estat les seves paraules. Dóna com un fet que en Riba li té enveja. Diu que li té enveja perquè a ell la vida li ha somrigut, i no ha calgut que anés darrera dels gaudis, les simpaties i els èxits: han vingut a ell.» (15-VI-1940)

Francesc Cambó: "En Riba es va fer moltes il·lusions respecte a en Cambó."

«Ha vingut en Sagarra —amb en Dencàs i l'Alavedra (*el dirigent polític d'Estat Català Josep Dencàs i Joan Alavedra, que havia estat secretari del president de la Generalitat durant el 1931-1934*) a acomiadar-se: sols un moment, per a evitar emocions —deia. Quasi tota l'estona ha parlat l'Alavedra —de Prada— i en Dencàs —de les excel·lències del règim a què em vol sotmetre. Finalment, en Sagarra ha deixat en Dencàs amb la paraula a la boca i ens hem dit adéu. Ens hem abraçat. Ha posat la seva galta contra la meua. L'he besat. "I tots ens tornarem a veure" —ha dit amb veu que volia ésser ferma, però que ha resultat trencada per l'emoció. Marxarà demà a les 9 del matí. Però no arribarà a Barcelona fins al vespre.» (26-VIII-1940)

«He començat a llegir l'obra de Vicenç (*l'historiador Jaume Vicenç Vives*) *Política del Rey Católico en Catalunya*. (...) Interessant, però parcialíssim, tan sistemàticament parcial i tan manifestament parcial, que abans d'haver llegit un centenar de planes la impressió de solidesa i de serietat ha desaparegut. A cada cas aplica, per jutjar-lo, el criteri que ha de donar-li, encara que sigui en contradicció

Dalt, Yvonne Lepage, l'esposa d'en Soldevila. Baix, Josep M. de Sagarra.

amb ell mateix, el judici apert. Quan els fets van massa declaradament cap a un judici que li desplaça, s'apressa a proclamar que l'estat de la investigació és insuficient: no hi ha prou elements de judici. Sovinteja la presentació tergiversada o incompleta de les opinions contràries (...) I, tot plegat, és una llàstima, perquè hi ha en ell qualitats de primer ordre, i en la seva obra moltes coses a tenir en compte. Quines i quantes? Aquest és el problema, suscitat pel dubte que alguns dels seus procediments polèmics fan néixer respecte a l'exactitud dels seus judicis i de la seva exposició.» (7-I-1941)

L'angoixosa situació dels refugiats catalans

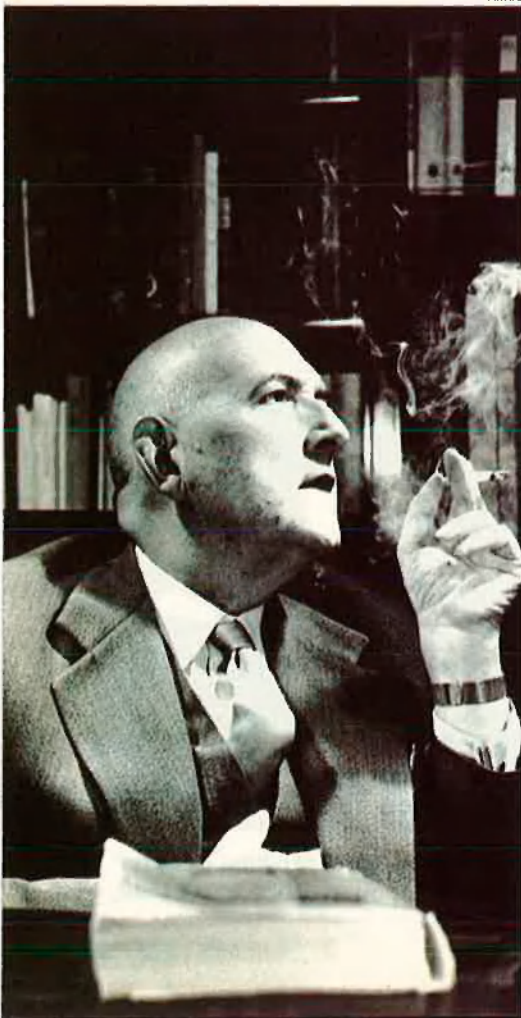
«En Sagarra va explicar la seva sortida de París, el dia de la mobilització general. Pànic. La seva dona va instar, a causa de la criatura, perquè marxessin aquell mateix dia. Dues hores per trobar un taxi. En arribar a la Gare d'Austerlitz, gentada, portes tancades. Cinc hores a peu dret, esperant, premuts enmig de la multitud atapeïda, amb una calor asfixiant, sense poder anar endavant ni endarrera. La seva dona es va desmaiar dues vegades. A poca distància, una dona va sentir els

dolors del part, i el seu marit es va tornar boig, allà mateix, "materialment boig" —deia En Sagarra. "La meua dona no va caure, perquè materialment no podia." "I sempre hi ha aquella bona ànima que t'allarga un terròs de sucre amb unes quantes gotes d'èter." Finalment van poder entrar i aleshores fou el moment més tràgic. La dona va agafar la criatura, ell dues maletes de les tres que duïen (la tercera la van abandonar). I van avançar empesos per la multitud. A la dona amb la criatura els van respectar, però a ell amb les maletes, el van atropellar, va caure, ja sentia les trepitjades que li arribaven al cap. "Em mataran", va cridar als guàrdies mòbils i els guàrdies van salvar-lo. Van estar 40 hores per arribar a Tolosa. Sense Menjar. Molts soldats joves. Tothom d'una correcció exquisida. Van anar a Saint-Sulpice, on havia mort el seu pare, on és enterrat. Després van anar a Prada.» (20-IV-1940)

«En Dencàs m'ha explicat que, al començament, cap a 900 refugiats van morir de disenteria als camps de concentració. No tenien més aigua que la d'uns pous que van fer a la sorra mateix: aigua que s'infectava, a més, dels excrements de tants milers d'homes. La tramuntana també hi contribuïa: llançava a la cara dels altres esquitxos de la defecació del malalt, que arribava a anar vint vegades en una hora. En quaranta-vuit hores morien. Un promig de trenta cadàvers diaris sortien de l'hospital de Perpinyà.» (25-IV-1940)

«Corren males notícies: un article de *Gringoire* (*periòdic de l'extrema dreta francesa, vinculat al grup parafeixista Les Croix de Feu*) contra els refugiats: hauríem d'anar a un camp de concentració a la Guaiana (quin engegament!).» (1-VI-1940)

«Van decidir-se a sortir de Le Mans un dia abans que els alemanys hi arribessin. Hi havia en Santiago Pi Sunyer, en Dencàs, l'Irla (*Josep Irla, que arribà a ésser president de la Generalitat a l'exili*), en Fontbernat (*Josep Fontbernat, dirigent d'ERC*), l'Andreu (*Josep Andreu i Abelló*), en Serra Hunter i la seva dona (*el pensador Jaume Serra Hunter*), un rabassaire amb dos nois... Era a la nit. I, en veure'ls disposats a partir la propietària de l'hotel, una vella que tenia a les cames úlceres varicososes i que en Dencàs havia cuidat, va dir-los: "A peu us en aneu?" "Què voleu que fem?" "Espereu."»

Hum
+
espai / Temps
=
imatge mòbil

demana el vídeo del centenari

Josep Irla. President de la Generalitat.

I s'acostà a un ferroviari, que estava bevent. Li parla. El ferroviari s'aixeca, embriac, i els diu que el segueixin. Se'ls enduu cap a la via del tren (...) Per la via, tornen enrera, els mostra un vagó i els diu que no se'n moguin: que ja l'enganxaran a algun tren. Després el vagó es va omplint, i al cap d'una llarga estona es posa en marxa. Un tren fantasma: Ni el maquinista no sabia on anava. Marxava unes quantes hores, i després restava immòbil hores i hores, en alguna estació. Això va durar tres dies. Que lluny devien ésser els alemanys! A Lichon es va acabar el viatge: el tren fantasma havia finit la seva ruta. Els alemanys? Eren a 60 km.» (25-VI-1940)

«Fa uns quants dies vaig rebre una lletra de l'Armand Obiols (l'escriptor Joan Prat i Esteve). Va sortir de París el 12 de juny amb la Mercè Rodoreda, l'Sbert (conseller de la Generalitat durant la guerra), la Maria Antònia (la secretària d'Sbert) i en Berthaud (l'escriptor i polític occitanista Pèire-Loïs Berthaud). «Durant una setmana vam passar i repassar les primeres línies franceses, dormint sobre la palla en el 'no man's land', fent etapes de quaranta quilòmetres, pràcticament sense menjar ni beure, amb els peus sagnants, sistemàticament bombardejats per l'aviació i l'artilleria, meticulosament metrallats. Encara no he pogut entendre com és que no hem tingut cap baixa i com van poder aguntar una prova que ens va fer arribar als límits extrems de les possibilitats humanes la M. Rodoreda i la M. Antònia.» Dóna detalls. Una nit van dormir "entre bateries franceses i alemanyes, que van

passar la nit disparant obusos..." Finalment, els alemanys els van passar al davant. "Vam estar uns deu dies amagats en una *ferme* i vam sortir de la zona ocupada a través dels boscos, burlant patrulles i sota l'amenaça del Consell de guerra." L'Obiols diu que ell "s'evadia, simplement, prenent notes de tot i rellegant els versos més diamantins de l'Andromaque de Racine" (*Sobre aquesta escapada Mercè Rodoreda va escriure el conte "Orleans, 3 quilòmetres"*).» (3-VIII-1940)

«De l'Exode (XXII, 21): "No entristireu ni afligireu gens l'estranger; perquè vosaltres mateixos heu estat estrangers en el país d'Egipte." I encara (XXIII, 9): "No apenareu l'estranger; perquè vosaltres sa-

beu quin és l'estat dels estrangers, puix que vosaltres mateixos ho heu estat a Egipte.» (19-IX-1940)

«En Dencàs s'ha presentat aquest matí (...) Les notícies eren molt millors i ha restat a Perpinyà. Però el pànic hi fou notable abans-d'ahir, quan els refugiats van llegir la notícia de *L'Independent* (rotatiu *perpinyanès*) relativa a en Nicolau (l'historiador i polític Lluís Nicolau d'Olwer, que fou empresonat pels nazis). Tothom ja es veia cap a Espanya i alguns davant l'escamot d'execució. Va contribuir al pànic la *rafle* d'estrangers que la policia va fer a Perpinyà. Però aviat la tranquil·litat va renéixer. (...) La *rafle* contra els estrangers gairebé no va perjudicar cap espanyol. En vista de tot això, en Dencàs ha tornat a Banyuls.» (3-XI-1940)

«De la sortida d'en Pous de París (l'intel·lectual i escriptor empordanès Josep Pous i Pagès, que durant la guerra fou president de la Institució de les Lletres Catalanes). Dijous a la matinada. Gare de l'Est. Li havien dit que no hi havia l'afluència de les altres estacions. En efecte, però no despatxaven bitllets (...) Amb tota la barra, van passar i van establir-se al tren, que ja era curull. En Pous, empès pel seu fill, va entrar per la finestreta en un compartiment (...) Durant els cinc dies de viatge foren bombardejats diverses vegades. La gent s'amagava sota els vagons. En Pous no es movia. "Sou valent, vós" —li deien. Ell pensava: "Com que, si cau una bomba, tant us tocarà si sou a sobre com a

Dalt, Lluís Nicolau d'Olwer. Sobre aquestes ratlles, Josep Dencàs, l'últim per la dreta, quan era conseller d'Assistència Social i Sanitat, l'any 1931.

EL VÍDEO DEL CENTENARI

El naixement del cinema

1895-1905

Guió de Miquel Porter.
Músiques de Joan Pineda. Realització de Josep Oller.
Duració aprox. 30 minuts

Aquest documental és un homenatge a tots aquells que van fer possible un vell somni: donar vida a les imatges

Amb la col·laboració de:

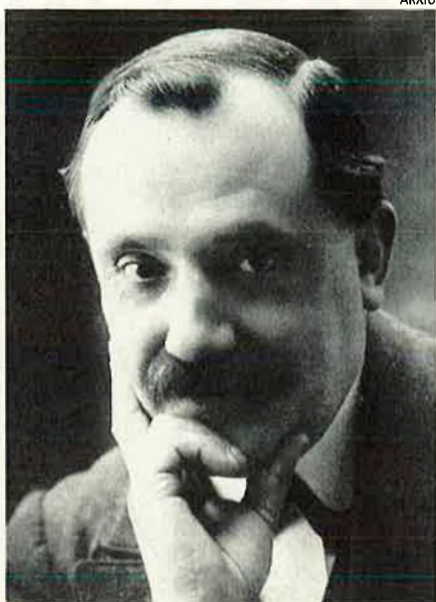

Generalitat de Catalunya

Truca ara mateix (93) 487 06 81
demana aquest vídeo per només 1.500 ptes.

FUNDACIÓ
VIDEOTECA
DELS PAÏSOS
CATALANS

Pous i Pagès: "Sou valent, vós".

sota!" Aquests moments a part, la gent estava trempada i alegre com si anés a fer una forada. I s'atipaven! Encara, tot recordant-ho, en Pous s'indigna. A una senyora que es planyia, no pogué estarse de dir-li: "Senyora, França està passant l'hora més tràgica de la seva història, i vós us planyeu d'aquestes petites molèsties?"» (9-XII-1940)

«Mèxic. Sembla que ara les principals dificultats per a la marxa provenen de l'ambaixada d'Espanya que no vol que marxem. "En volen afusellar uns quants més", diu en Pons.» (10-XII-1940)

Els avatars de l'època: Guerra mundial i repressió franquista

«Encara que ens amagaven la notícia de l'enfonsada del front, l'avançament sobtat fins a Chaumont ja esverava (*es refereix a l'ofensiva nazi en territori francès*). En rebre avui el diari, a mig dia, amb la formació del nou govern i amb la notícia de l'avançament fins a Dijon, ja he deduït que aquest govern era destinat a demanar la cessació de les hostilitats. Acabàvem de dinar, quan la senyora de dalt ens ha cridat: "Hem capitulat —m'ha

dit a mitja veu—: veniu". Hem pujat tots tres. Sentint els mots del mariscal Pétain, Yvonne s'ha posat a plorar. Gerardet (*el seu fill*) la mirava espantat, amb ganes de plorar, però sense arrencar el plor. A mi em saltaven les llàgrimes.» (17-VI-1940)

«Les notícies que arriben d'Espanya són francament dolentes. No hi ha treball, no hi ha menjar, les persecucions persisteixen. Segueixen passant la frontera alguns xicots —tot i que saben que aniran al camp de concentració. Fugen de la fam i de l'espectacle de les injustícies (...) Tothom està tip del règim, tothom en malparla públicament.» (8-IX-1940)

«Afusellament d'en Companys. Ahir al vespre, parlant-ne amb l'Yvonne, expressàvem la confiança que devia haver mort coratjosament. I avui *L'Indépendent* porta un telegrama intítulat així: "L'ancien président de la République catalane est mort courageusement". Jo penso que pots ser, si no va fugir de la Baule, fou perquè ja enfocava la possibilitat d'una fi com aquesta. Ja llavors de la revolta militar, va sortir al carrer disposat a morir: tot menys recomençar el calvari del 6 d'octubre. I ara pots ser no va voler lluitar més. Que s'esdevingués el que es volgués: és a dir, el que s'ha esdevingut.» (23-X-1940)

Els catalans a l'exili: "Al començament, cap a 900 refugiats van morir de disenteria als camps de concentració."

«Què significa l'entrevista de Franco i Mussolini? L'entrada d'Espanya en la guerra, tem molta gent. Però jo, que si la guerra s'hagués descabdellat d'una altra manera, també la temia, ara no hi crec.» (13-II-1941)

«La mort d'Alfons XIII em fa impressió. En part, per la malaltia del cor que se l'ha endut prematurament; en part també perquè haurà estat una vida força tràgica i perquè, si havia comès faltes, les ha pagades amb escreix. Fet i fet, certs períodes del seu regnat van ésser força acceptables; fins al punt que ara, per a molts refugiats, àdhuc extremistes, una restauració monàrquica apareix com la solució primera. Després que, vulguem o no, hi ha una part de la nostra història que s'hi relaciona.» (22-II-1941)

«Dormo amb somnis inacabables; somnio en veu alta; em desperto sovint; un parell de vegades, aquests darrers temps, m'he despertat de sobte llançant exclamacions. Però, en general, dormo, i això és l'essencial: I dormo sense prendre cap somnífer (...) I és que fa massa temps que dura tot això: dos anys de guerra d'Espanya, dos anys d'exili i de guerra mundial. I desastre rera desastre! I, així i tot, a mica que els esdeveniments ho consenten, l'esperança reneix.» (10-IV-1940)

La reflexió sobre la història i la vida

«Ara es veu ben clar com les forces històriques arrosseguen els pobles. Catalunya ha caigut perquè havia de caure, com en 1714, com en el segle XV. Cau perquè els corrents universals se l'enduen, a l'igual que altres pobles (...) Catalunya, com en aquelles ocasions, haurà estat naturalment menada a lligar la seva sort a destins caducats: en aquest cas, a la democràcia. Les forces i els objectius, tanmateix, han estat tan barrejats que, alguna hora, pot haver semblat que lluitava per coses venidores, destinades a

triomfar, més tard o més d'hora. I jo encara no gosaria assegurar que no fos així.» (17-VI-1940)

«És, realment, gairebé just que no tinguem salut: si no, seríem massa sortosos enmig de tants desastres i malaurances. Avui plou, fa quasi fred. Però aquests darrers dies han estat deliciosos, amb la serena delícia que els dóna la insinuació tardoral. (...) Els plàtans ufanosos del passeig destaquen damunt d'aquesta blavor tan pura que té el cel de Banyuls. Sovint deixo de treballar per contemplar arbres i cel.» (8-IX-1940)

«És útil de tenir algun joc, que reposi físicament i intel·lectualment, que distregui sense apassionar, i que, tot impeding de pensar en el treball o en les preocupacions, no obligui a pensar massa en el joc mateix. En aquest aspecte, conec pocs jocs com el solitari, després de sopar, per exemple, per no posar-me de seguida a llegir o a treballar, dues o tres partides de solitari són útils. L'interès n'és acrescut (si no, resultarien massa ensopides), per una pregunta de cara a l'esdevenidor. Passarà tal cosa? Si guanyo és que sí, si perdo és que no, o viceversa, segons la pregunta.» (1-XII-1940)

«La brevetat de la vida. D'un temps ençà, me n'és imposada la sensació: des que he deixat de poder dir "Tinc quaranta-cinc anys". Ja m'acosto als cinquanta, puix que en tinc quaranta-sis. Ja em cal limitar les obres en projecte. Admetre, almenys, la probabilitat —ja no solament la possibilitat— que em siguin limitades. Morir als seixanta anys, posem per cas, no es pot dir que sigui morir prematurament. I no són sinó catorze anys. I catorze anys passen tan ràpidament! En la juvenesa, i encara menys en la infantesa, no es té pas aquesta sensació d'escolament ràpid de la vida. En això la vida s'assembla als cavalls, que, quan senten la proximitat del repòs, apressen el pas.» (23-I-1941)

«Què influeix més: l'estat físic en l'estat moral o viceversa? Gairebé gosaria afirmar rodonament: l'estat físic en l'estat moral. Les causes de neguit tots aquests dies són, si fa no fa, les mateixes; més aviat haurien d'accentuar-se cada dia que passa. ¿Per què no subsisteix, constant, el neguit, o per què no s'accentua? Si em trobo millor, em sento optimista, encara que cap motiu extern no hagi vingut a aclarir-me l'horitzó.» (19-III-1941)

el savi

Qui va inventar la «sopa d'all»?

Algú fa l'amor volant?

Quin rei va crear la Generalitat?

